

LES INVESTIGACIONS BÍBLIQUES DE H. WALTER WOLFF

Andreu GRAU I ARAU

Hans Walter Wolff, en la seva obra *Bibel. Das Alte Testament* (1970. Traducció catalana: 1973) presenta el llibre de *Jonàs* en el marc dels escrits sapiencials (pàg. 141). Pàgines enrera, l'autor ha escrit un resumit excursus on s'exposen les tres formes de cànon: l'hebrea, la greco-llatina i la dels reformats. Els tres ordenaments posen el llibre de *Jonàs* entre els dotze profetes. En els comentaris de la *Biblia de Montserrat*, llegim: «El llibre de Jonàs és diferent dels altres escrits profètics. No és cap recull d'oracles del profeta Jonàs, ni una narració que es refereixi al conjunt del seu ministeri. Conta, simplement, una missió particular de Jonàs a Nínive, i allò que li passà en aquesta ocasió» (pàg. 269). Tothom reconeix avui les dificultats existents per a demostrar la historicitat o no d'aquest personatge. Especialment en els marcs de l'exègesi protestant i catòlica, trobem dificultats per a classificar el llibre de *Jonàs* com a revelació clara d'un profeta compromès històricament amb el seu poble, o com un escrit més on s'exposen els desigis de Jahvè. Per a Walter Wolff, «els profetes volen fer referència sobretot a les accions futures de Jahvè»; «el profeta mateix és ja un signe de l'actuació de Jahvè; els profetes són els que permeten, amb llurs incòmodes testimonis, les noves accions de Jahvè a Israel » (pàg. 84-85). El que cal, doncs, és que el profeta visqui, perquè ell és l'enllaç històrico-vital entre Jahvè i Israel. L'exegeata alemany no ens parla d'un Jonàs amb aquests atributs; més aviat creu que el suposat profeta és una ficció feta amb una pala «voluntat didàctica». Malgrat tot, no podem caure en el positivisme extrem de creure que el profetisme ha de ser representat exclusivament per una persona històrica. Certament, hom pot dubtar de Jonàs com a ens històric, però no podem deixar de veure en la seva biografia l'expressió del profetisme. El llibre de *Jonàs* es pot tenir perfectament com un llibre profètic, altrament ens sigui difícilós fer correspondre la veritable categoria de «profeta» al seu autor i al seu protagonista.

Quan i per què sorgeix aquesta narració? Segons Walter Wolff, «la voluntat d'educar l'home ha trobat en algunes narracions sapiencials una nova forma, la qual és especialment enginyosa en el conte de Jonàs, que tracta sens dubte de la qüestió que preocupava la comunitat postexílica: ¿Què calia pensar de les amenaces no acomplertes de Jahvè contra els enemics d'Israel? ¿Com s'havia de comportar Israel amb els seus grans enemics? ¿Per on corre la frontera de la misericòrdia de Jahvè?» (pàg. 141).

No hem d'oblidar que Israel és un poble rodejat de nacions enemigues més fortes que ell. El Salm 79, escrit possiblement amb motiu de la destrucció de Jerusalem pels babilonis l'any 586, i amplificat en el segle II, ens manifesta clarament la postura d'Israel davant el seu Déu i els seus enemics. Israel suplica $\text{נָתַתְּ$ (venjança) a Déu; demana un judici a Jahvè contra les nacions enemigues; i fins i tot formula hipotètiques preguntes («Per què diran: on és el seu Déu?») amb l'objectiu de fer que Jahvè actuï immediatament contra l'enemic. Jahvè no pot i no ha d'oblidar Israel perquè és el seu ramat. Què hi ha, doncs, d'estrany, segons aquesta mentalitat, en el fet que Jonàs no accepti la vocació que Jahvè li mana i fugi (הִצִּיף) de la seva presència? Jonàs paga a Jahvè amb el silenci i la fugida perquè és conscient de la vocació; sap perfectament el que aquesta significa; i els esdeveniments narrats als vuit versicles porten a la gran confessió per part del profeta.

Què era el que Jonàs havia explicat als mariners? Com a mínim, que la paraula de Jahvè li fou adreçada (v. 1) tot ordenant: «Aixeca't, vés a la gran ciutat de Nínive i predica-hi, ja que el clam de la seva dolenteria ha pujat davant meu» (v. 2), i que ell en lloc d'anar a Nínive es va decidir a fugir a Tarsís (v. 3).

No se'ns diu que la història fos creguda o no pel capità i la tripulació; hom pot arribar a pensar que és difícil empassar-se-la. El sentit comú ens fa veure que aquesta historieta no era la reproducció d'un fet corrent de l'època. ¿Era normal dir que un déu m'havia parlat i jo no li havia fet cas? Això es podia donar dins les pràctiques litúrgiques i assumir-ho com una creença, però no com un fet característic de la vida quotidiana. Veiem, doncs, com hi ha elements literaris que ens ajuden a entendre l'escrit com una ficció i no com la representació d'un fet real. Ara, però, serà necessari veure perquè a l'autor de l'escrit li va interessar que Jonàs expliqués la seva història als mariners.

«Jahvè desencadenà sobre el mar un gran vent, i hi hagué gran tempestat sobre el mar, tant, que la nau cuidava estavellar-se. Els mariners tingueren por: clamaren cadascun al seu déu i, per alleugerir la nau, tiraren la càrrega al mar. Jonàs, que havia baixat al fons de la coberta, s'havia ajagut i dormia profundament. El capità de la tripulació se li acostà i li digué: «Què tens, dormilega? Aixeca't, clama al teu Déu! Potser Déu es donarà manya a favor nostre i no naufragarem» (vv. 4-6). Els clams dels déus no serveixen per a res. Els déus de tots aquells homes no tenen res a veure; ells no han causat la tempesta perquè ells no són res. El clam dels mariners és un clam buit. Només pot respondre Aquell que parla. La intenció de l'hagiògraf és que el clam sigui dirigit a Jahvè. El capità, coneixedor de la història de Jonàs, és l'encarregat de fer que aquest prengui consciència del que passa i clami el seu Déu. Les preguntes per part dels mariners a Jonàs determinen

la confessió: «Sóc hebreu i venero Jahvè, el Déu del cel, que ha fet el mar i la terra. (...) Agafeu-me, tireu-me al mar, i el mar se us calmarà. Reconec que és per culpa meva, si us ha sobrevingut aquesta tempestat» (vv. 9, 12). Jonàs coneix Jahvè; sap com són els seus jocs i les seves actuacions; per tant, no l'hem, ni tan sols, d'aclamar. La pregunta: «A quin poble pertany?» (v. 8) és resposta amb un **יְהוָה אֱלֹהֵינוּ**, el qual comporta el **וְנִפְתָּח יְהוָה אֶת יְהוֹרֵךְ צִלְהֵי מַשְׁפָּתַיִם אֲנִי יִרְאֶה אֶפְשָׁר לְפָנָיו**. Cal veure aquí una doble confessió en la qual ambdues parts s'impliquen. És impossible parlar d'una sense l'altra. Aquesta —creiem— ha estat una de les intencions teològiques de l'hagiògraf. Jonàs no pot negar la seva identitat, i amb ella la seva creença i reconeixement de Jahvè. Tanmateix, Jonàs sap el que comporta no fer cas a Jahvè, i és per això que considera que l'acte més eficaç és ser tirat al mar.

El reconeixement de Jahvè per part dels mariners és quelcom més que un avenir-se a un altre culte; suposem que la confessió de Jonàs i l'acció de tirar-lo al mar amb por són mostra que la presència de Jahvè és superior a la dels falsos déus. No podem parlar de conversió dels incrèduls, però tampoc podem dir que és una escena més de religiositat politeïsta. Una síntesi factible fóra dir que els mariners pagans reconeixen Jahvè i el diferencien de la resta dels **אֱלֹהִים**, cosa ja molt important per l'enteniment no del déu nacional jueu, sinó del Déu creador de l'univers, malgrat ambdós s'identifiquin. És aquí on trobem la primera proclamació de la universalitat de Jahvè en aquest escrit postexílic.

La pregària de Jonàs dins les entranyes del cetaci (cap. 2) és l'antídoto contra la negativa a Jahvè. L'acció de gràcies esdevé també un acte de reconciliació que permetrà la segona vocació del profeta:

«La paraula de Jahvè fou adreçada per segona vegada a Jonàs, dient: «Aixeca't, vés a Nínive, la gran ciutat, anuncia'ls el que jo et diré»». (3,1-2).

Jonàs compleix aquest cop la seva missió, i profetitza: «Dintre tres dies, Nínive serà destruïda!» (v. 4b). El poble de Nínive, pagà i dolent, es responsabilitza i canvia el seu ritme de vida. «Déu va veure el que feien, que havien renunciat a la seva mala conducta; i Déu es va desdir del mal que havia dit que els faria, i no el va fer» (v. 10).

La gràcia d'una profecia és que es complexi. Si Jahvè, per boca de Jonàs, diu que dintre tres dies Nínive serà destruïda, s'espera sens dubte que aquest fet esdevingui com el més normal. Però la cosa no va ser així; i perquè no va ser així, Jonàs s'enutjà. Tanmateix, aquest esdeveniment no va causar estranyesa a Jonàs: «sabia que sou un Déu clement i misericordiós, pacient, que estima molt i es desdiu de fer mal» (4,2). Segons Walter Wolff, tota la narració serveix per a interpretar d'una manera totalment nova aquesta tradicional confessió, la qual és també present a Èxode 34,6 i a Joel 2,13. Però l'orgull de Jonàs, l'orgull de ser hebreu, de pertànyer al poble de Jahvè, està per damunt de tot, i Jahvè no ho ha tingut present. Per a Jonàs, l'actuació del seu Déu ha estat una befa. «Jonàs-Israel —escriu Walter Wolff— no vol que Déu inclogui en la seva gràcia el món cruel» (pàg. 142). Des d'aquesta perspectiva, és normal que Jonàs digui que amb raó s'e-

nutja de mort (v. 4). Aquell home zelós de la seva fe es veu perdut davant un Déu clement, misericordiós, pacient, i, a la vegada, sarcàstic.

Jonàs ho va entendre tot perfectament, però no estava convençut de res. L'hagiògraf podia haver recorregut a una paràbola en tercera persona per a provocar el convenciment: però prefereix que Jonàs esdevingui el protagonista de la didàctica paràbola. Cal que Jonàs visqui el seu propi convenciment. El profeta es converteix en l'home feliç que veu com un enfiter creix sense que ell faci res. L'enfiter, obra de Déu, és molt ben acceptat per Jonàs. «Però, a trenc d'alba, l'endemà, Déu va fer que un cuc piqués l'enfiter, i s'assecà. Després quan sortí el sol, Déu va fer venir un vent de lleuant xafogós; el sol picava fort sobre el cap de Jonàs, que quedà aplanat» (vv. 7-8). L'enuig de Jonàs es repeteix. Jahvè, aleshores, li demostra que no és lògic ni just el seu enuig, puix l'enfiter no li ha donat cap mena de treball. Jonàs-Israel no pot jutjar Jahvè, no pot jutjar la Seva Voluntat. Que Israel hagi estat el poble escollit no implica que la resta dels pobles hagin de quedar desamparats. Jonàs ho sap això: ell ho va confessar davant els mariners i davant el propi Déu, però es resisteix a acceptar-ho. El dolor de Déu per Nínive és el dolor del Déu Creador que es ressent per l'actuació de les seves creatures. La salvació de Jahvè, per tant, és la salvació per a tothom. El Déu d'Israel és el Déu per a tots; és el Déu que estima, i no el Déu que odia.

Certament, l'hagiògraf no ens diu que Jonàs accepti les Paraules de Jahvè. Jonàs desapareix, i amb ell el seu enuig. Aquesta enigmàtica persona no podia ser fàcilment convençuda. Avui podríem preguntar-nos: cal que hi hagi algú que no arribi a un acord amb Déu?

Hom podrà veure en la narració de Jonàs una ridícula o una ximpleria. Hom podrà trobar una clara expressió d'una teologia profunda i progressista. Hom podrà creure també que es tracta de l'exemple d'una atrevida relació de l'home amb Déu. Hom podrà dir que això no és més que una historieta divertida amb un objectiu purament didàctic. Tot és possible; però no podem negar que som davant un text crític, on la pràctica hermenèutica pot arribar a trobar dificultats notables en les expressions més fàcils. «Un somriure contingut —escriu Walter Wolff— esdevé la clau mestra de l'ensenyament en la serietat més profunda dels problemes més difícils» (pàg. 142).